

hoče imeti. Toda tudi jaz vem, ne vem, kaj, vem, tudi jaz imam skrivne želje. Velike. Prav nič sramotne, in vendar me je sram. Tudi mene peče denar, zadrt v srce. Beli Fiat 1300, izgini! Nikoli ne bom Sadar. Ker nimam sposobnosti. Tone je bil v Dubrovniku in mu je zmanjkalo denarja. Gledal je ljudi z denarjem. Z dopusta je prišel zmlinčen. Ranjen.

Šel bom v Vipavo. Z Mileno. Tam so dobri ljudje. Tam je vsega na pretek. Cene zmerne. In ljudje. Šel bom ... In bom tak, kakršen ne smem biti, če hočem uspeti.

Drvel je po cesti in si lagal.

Usodno se je bližal kraju, kjer se bo moral zlagati Mencingerju. In nič ni narobe pri tem. Vsaj nič pomembnega. Res je pa, da take stvari ovirajo promet.

ČUDNA POTA ŠTEFANA POLANCA

Drago Ham

(V tistih nekaj letih, ko sva skupaj službovala v slovenskih obmorskih krajih, smo ga vsi poznali kot človeka mirne narave; bil je predavatelj literarne zgodovine na srednji šoli. Za njegovo skrivno strast nismo vedeli. Šele pred kratkim sem v njegovi zapuščini med knjigami našel nekaj popisanih zvezkov. Ko sem jih prebiral, sem se zavedel, da človeka sploh nismo poznali; da je bil v resnici povsem drug, kot smo ga vsak dan videli hoditi po ulicah malega mesta.

Skušal sem nekoliko urediti razmetane zapiske. Izpustil sem precej dolgovvezna razmišljanja o nekaterih vprašanjih in iz odlomkov sestavil celoto, ki naj ponazori del žioljenjske krivolje neke — morda — zanimive usode. — D. H.)

Svetla ploskev morja je sijala onstran mraku med cipresami. Neka posebna, blaga tišina je polnila večer; na njenih prsih bi se spočil, ti s svojo težko glavo; blagohotno bi se sklonila k tebi in ti dahnila v lice oživiljajoč dih.

Poslušal sem ribiške ladje v pristanu, kako se pogovarjajo v nočni tihoti kamenitega mesta. Poškripavanje vrvi (ali česa?), dolgo, zateglo natezanje, kakor vzdih, ki prihajajo z lahnim, počasnim valovanjem morja semkaj v ta kot z odprtega prostranstva brezkončnega poigravanja valov tam zunaj pod jasnim mescem. Poslušal sem to drhteče vztrepetavanje lesenih ogrodič — kaj pripovedujejo? Morda... me je obšlo... morda pa pomeni to vendar nekaj tistega stanovitnega, brez česar življenje ne more uspevati nikjer, kar kljubuje viharjem? To pošepetavanje, vzdihovanje, naprezanje in trenutno olajševanje mi je pravilo čudne zgodbe o ljudeh, ki se ne boje vetrov, ki ne beže pred njimi. Nasprotno, z neko nerazumljivo kljubovalnostjo jim rinejo celo v žrelo in se jim predajajo s čudno slastjo. Pomorščaki. Težke roke. Okorne, koščene, presušene postave. Udrta lica. Oči, ki... Kaj? Mirno, na vse pripravljene zro v svet, preudarjajo svoje stvari, v svesti si lastne moči, preizkušene v sto in sto urah stisk in znoja... Toda to je surova sila, ki spi neizrazna v njih. Ta sila, ki je vsa osredotočena samo v ohranitev lastnega življenja, si ne more iskati drugih oblik svojega izraza. Vsa in v celoti (in še je bo v nekem usodnem hipu zmanjkalo) mora služiti samo najelementarnejšemu nagonu živih bitij: samoohranitvi.

Vsak večer sem jih srečeval v pivnici. Sedeli smo skupaj, govorili, pili, se smejali. Luč, ki je nad nami osvetljevala naše obraze, se ni lagala: risala je vso neolepšano surovost v črte teh obrazov. Besede niso povedale nič. Vsakdanje reči o njihovem poslu. Nič. Toda le kdaj pa kdaj gib roke, težke, črne roke, ki je ležala na mizi, ležala kakor kos lesa, pa se nenadoma zganila, kot da hoče nekaj pokazati ali zagrabiti, nekaj odvrniti od sebe, pahniti nekaj ali nekoga proč... To mi je več povedalo. V hipu, med besedami in smehom je preletelo razrit obraz kakor otrplost, trenutna odsotnost; toda samo za hip.

Njihove besede — kakor da se s težavo trgajo od nekod, iz nekih globin, kjer je vse negotovo, nejasno, neizrazno. Le redko se zgodi, da se iz tega ali onega vsuje ploha besedi, nezadržna, nagla — kaj hoče povedati? Kdo bi vedel. Nekaj se prehiteva v njem, vse eno čez drugo; se gnete, vrtinči in hoče v besedah na dan. Nekaj neulovljivega, premalo resničnega, da bi se dalo povedati z vsakdanjimi besedami. Ne da se. Ko se tok pretrga, ko se človek zmeden zave, kaj pravzaprav blebeče, ga je sram. Pije vino. Utoplja se v vinu; nemočen in nem se utaplja v tistem, kar je hotel povedati; pa se mu je sproti izmikalo kakor spolzka školjka. Molči in pije. Spet ga objema skrivnost temnih globin.

Potem ga vidiš na cesti: gre ob svojem osličku, ki zaspano vleče majhen voz. Oba se vlečeta kakor brez volje. Dve klavrni bitji, ki razen toposti vzbujata še videz nelagodnosti na gladki asfaltirani cesti ob morju. Počasi kolovratita. Možiček se kdaj pa kdaj plašno ozre, če ne prihaja kako svetlo, gladko vozilo, ki prevažata tuje ljudi... Tudi to gladko cesto so zgradili tuji ljudje, ker jo potrebujejo zase, da prevažajo po njej svoje žene in otroke. Pridejo in gredo; in zmerom se jim mudi... Kaj bi! Kadar pridrvi avto, se stisne z osličkom in vozičkom h kraju ceste, k zidu — mimo pa šine tuj svet. On gleda v tla.

Pripoveduje:

»Muzika... Ta čudež vseh čudežev! Nekoč sem jo oboževal. Zdaj se je bojim... Ti jasni, prelivajoči se zvoki, ki ti lezejo v dušo. Prilizujejo se in vabijo. Moraš se ji zaupati, predati se ji popolnoma... Toda nekega dne sem — tam zunaj — doživel nekaj nenavadnega, nekaj čudnega. V najhujšem viharju, ko so nas valovi premetavali sem in tja, sem v grozi smrtne slutnje zaslišal v viharinem pišu najlepše melodije, kar sem jih kdaj čul. Bil sem pri polni zavesti. Toda tega si ne znam razlagati. Nepojmljiva sladkost mi je objela ude in me prevzela popolnoma. Melodije, ki jih je spočenjal vihar ali pa jih je mogoče samo vzbujal v meni, so mi do današnjega dne zapustile občutek groze, ki me prevzame vselej, kadar zaslišim kako muziko. Zdi se mi, da sem takrat pogledal preko roba življenja in da sem slišal, česar najbrž ne bi smel slišati. Zato se bojim. Zato nimam rad muzike. Ne bi še rad odšel *tja preko*, čeprav je tam morda zares tako nepojmljivo lepo... Ne bi rad. Tu sem, kakor sem, in bi še hotel ostati nekaj časa. Čeprav je težko...«

Kako bi moglo biti kdaj drugače. Tu si spet in pišeš, takole na kolenih, kakor cigan brez doma, ki se nekje spotoma na svojih potepanjih domisli, sede in začne mazati po papirju. Seveda je lepo. To je pa tudi vse. Nobene koristi nimaš od tega. Niti toliko, kolikor je za nohtom črnega. Kajti vse tvoje pisanje niso nobene lepo zaokrožene zgodbe, ki bi jih brali ljudje zvečer, ko se oddahnejo »v krogu svoje družine« in vzamejo po večerji knjigo v roko. Niso take tvoje zgodbe. To sploh niso nobene zgodbe. Pisanje ti je le sredstvo (kolikor sploh gojiš ta šport), da po papirju samega sebe loviš. Rad bi se našel, kar je gotovo zelo človeško. Sicer pa si se tega pozno domislil, in nemara da že dvomiš nad tem, da bi se mogel sploh kdaj dostojno najti... Zato

takrat nič ne pišeš. Predaleč je vse, sam sebi si predaleč, da bi se mogel doseči. Grabiš okrog sebe, toda večinoma v prazno. To delo pa utruja. In naveliča se ga človek, ko vidi, da je zaman.

Le kadar je tako lep dan kakor današnji, se domisliš nekih misli v preteklosti. Takrat... ko je tako sijalo sonce in so bila »vrata prihodnosti« še zapahnjena s čarom neznanega pričakovanja, ko ti je že sam pogled, uprt vanj, dajal vesele spodbude... Ob takem spominu primeš spet za pero in hajdi! že jašemo po sledu čudnemu gostu, ki se ti je le za kratek hip oglasil.

Nič ni velikega v tem našem življenju. Nič, kar bi ti povzdigovalo dušo v ravnotežje z ostalim stvarstvom. Iz svojih src smo pregnali vse koristne občutke, ki na njih sloni pravo dojemanje življenja.

Iz dneva v dan razbiti, kakor žalostne sence se vlačimo okrog in hočemo za trenutke uloviti srečo, ki se nam zdi, da je...

To je tisto, brez česar ne moreš živeti. In če ti to doživljanje daje vino, ljubiš vino, če ti ga daje kaj drugega, pač ljubiš tisto drugo — karkoli že je. Samo da ti je zmožno pričarati trenutke opoja, omame.

Tako si ti ljubil te nedoločne misli in se opajal z njimi, medtem ko si samcat hodil po mestnih ulicah, zvečer, v temi in pod svetilkami, kjer so ljudje hiteli vsekrižem. Tvoj korak je bil drugačen od njihovega — počasen, razvlečen. Nikamor se ti ni mudilo, vedel si, da imaš še čas; da prideš *tja*, ko bo napočila ura.

Dolgo je že tega. Potem si prišel v šolo. Pravzaprav je res, da nisi imel za nobeno stvar resničnega zanimanja. Toda nekaj je bilo treba početi. Ubogal si, kar so ti svetovali. (Čeprav zdaj veš, da ne smeš, če hočeš sebi dobro, nikoli storiti tistega, kar ti svetujejo.)

Prišel si na univerzo. Tudi tam se je ponovila zgodba: ni bilo mesta za tebe. Čudno, a moral si to ugotavljati vedno znova. Tu je vse skupaj postalo celo preveč napeto, boleče in neznosno. Nisi mogel biti več tako izoliran kakor dotlej. Nič pravega nisi naenkrat več čutil pod seboj, nič trdnega. Zdaj ko si potreboval osnove, si stal na vodi. Okrog sebe si moral gledati učen svet, ki se poganja za jasnimi cilji, ki z vsemi silami stremi za dosego tega cilja; ta cilj jim je bil povrh še prav blizu — še nekaj let... Toda smešno ti je postalo vse skupaj, ko si si malo pobliže ogledal te cilje mladih ljudi. Smešno in nerazumljivo. Za čim stremijo? Kaj pije vso njihovo mlado kri? Vse njihove sanje?

— Oj, preprosta slika nekega zadovoljnega življenja, s stalno mesečno plačo, z družino... O ti moj bog!

Vse to naj bi tudi tebe zavzelo. Svet pritlikavih želja in potreb naj bi postal tudi tvoj sen! — Kje ste, ve moje čudovite sanje! Moj babilonski stolp želja! — Tako si vzklikal in vročica ti je naganjala kri v lica — morda tudi od sramote spričo nizkosti človeškega bitja. Klical si podobe svoje preteklosti, tedaj, ko si že skoraj tonil v mlakuži. Tedaj, ko si poskušal — »vsaj za zdaj« — biti njim enak. Ko si kakor oni skušal živeti od učenosti, katero so marljivi ljudje skozi stoletja nakopičili v knjigah. Mislil si, da boš lahko prisilil svojo srečo, rdečo kri, ki ti valovi po žilah, k mirnemu toku... Kje neki! Škoda časa, škoda muk, škoda volje. Nič se ni dalo narediti. V nočeh, ko si legal zbit od umskega napora, je naenkrat od nekod vstal ves čudežni svet tvojih mladostnih sanj in se ti prikazoval v stokrat mikavnejši luči. Da, tu je bil spet. In tu je bila muka. In noči brez spanja, v vročici želja.

Kako naj bi med njimi imel uspeha?

Nisi ga imel.

Zdaj piješ v obcestnih krčmah, se družiš z natakamicami in — zdi se — celo pozabil si na svoj fantastični svet želja.

Morda pa le ne?

Kdo ve za večere in noči, ki jih prebdiš včasi nad zvezkom s pesom v roki? Ali skušaš na papirju ujeti vizijo svojih sanj? Tedaj si vendar le spoznal, da ti tista čudovita prihodnost ne bo nikoli dostopna drugače kot v fantaziji?

Tvoj izbrazdani obraz bi vedel marsikaj povedati.

Težka gmota leži na tvoji preteklosti, kakor da je pokopana v jami in na nji težka skala. Kdo, kdaj jo bo odkopal? Kakšen čudež? Kateri vitez? Ali res kdaj?

Nekega dne si jo sam pokopal. Pravzaprav si jo v neki sladostrastni muki pokopaval dan za dnem. Sproti si jo porival od sebe. Nisi maral zverženih in medlih podob. Z nasmehom si izvrševal to hudodelstvo. Kaj bi vse to majhno, nizko, bedno! K vragu!

Potem pa... Potem si naenkrat čutil, da stojiš brez vsega sredi ceste življenja. Nisi vedel, kam. Kot da so se udrla tla pod teboj.

Moraš priznati: bili so to trenutki, ko ti je v stiski bilo žal zaradi tvoje lahkomiselnosti. Za preteklostjo, ki si ji sproti kopal grob. Bila je, kakršna je pač bila. Nekakšen kapital je le bil. A brez »obratnega kapitala« (dajmo, dajmo, izražajmo se poslovno v današnjem poslov-

nem svetlu) ne prideš nikamor. Morda bi jo le na kakšen način spravil v promet. Malo prebarvano in osnaženo bi le nemara vzel kak starinar. A kaj bi. Zdaj je prepozno. Tule je vino. Na, pij.

Neprestano moram prisluškovati. Zdi se, da se v tišini azurno modrega neba nekaj giblje, da nekaj poltiho govori, da se nekaj snuje... Zdi se, kot da nehote privlačijo mojo pozornost neki navzkrižni tokovi, ki se bijejo med seboj, se lomijo nad svetom, se stapljajo v nerazdružno celoto, toda v naslednjem trenutku že spet razdvojeno, vsak zase nadaljujejo pot svojega krožnega potovanja nad to čudno, nemirno zemljo, nad temi ljudmi, ki so vajeni neprestanih vetrov z vseh strani in se ne razburjajo zaradi njih... Ljudje komaj da vedo zanje. Ali pa le? Nekje v svoji notranjosti morda spremljajo ta ples nad svojimi glavami, a ostajajo ravnodušni, saj ne poznajo ničesar drugega, ne vedo, kaj je to mir in tišina in ustvarjalna zbranost v brezvetrju...

Jaz pa sem postal tarča tega neugnanega gibanja, trganja na vse strani, razcepljenosti v tisoč smeri. Nad mano kakor da se je zbudil orkan, ki me hoče po vsej sili razčtetveriti pri živem telesu. Ves tuj in nov čutim ta navzkrižni ogenj na meji dveh svetov vsak trenutek, na vsakem koraku.

Sila priljudno se je smehljala. Človek bi dejal, da je je sama sladkost. Tisti profil drobnega obraza s prifrknjenim noskom, ki me je vedno tako čudno privlačil, obdan z goščavo rjavih las — gledal sem jo, njeno gibčnost, lahkoto (»misel se v tebi vtelesila je«), njen nasmeh, ki je satansko sladko vabil in se prilizoval; spoznal sem jo in jo stokrat preklel v peklenskih mukah, v katere me je pahnila...

Prišla je druga, živo nasprotje: sama teža, ki me je ovila s temno strastjo čudnih, neznanih globin. Vstal sem, se vzravnaval pred njo, ji pogledal v oči s tistim edinim vprašanjem, ki me spremlja na vseh srečanjih: »Kdo si ti?« — Temna, tiha, težka je stala pred mano. V očeh sem ji bral... v očeh sem ji bral... Ah, nič: padel sem na kolena pred njo in jo prosil, naj me potepta v prah svojih nog. Stala je tam. Komaj se ji je v temnih očeh nekaj zalesketalo. Kaj je bilo?

In prišla je tretja. Prišla četrta. Bile so — ena: sama zvrhana igra, prepolna nekega otroškega veselja, ki ga dotlej nisem poznal, hoteč samo skakati, se vrteti, se gibati, kakor živa voda; druga: bleda, vsa odmišljena nekje v nepoznanih krajih večnega zelenja, cipres, lovora, sanj; tretja: čudna zmes vsega mogočega — zdaj mirna in priljudna

kakor morska gladina v smehljaju tihega večera, potem naenkrat vsa razburkana, ki me je hotela pokriti z valovi svoje temne strasti...

Ples prikazni, ki so se utelesile z vseh koncev sveta. Tu, prav nad tem kotičkom sveta imajo svoj Klek. In jaz, uboga, bedna reva — kaj sem? kje sem? Kje je tu še kaj trdnega, jasno in določno usmerjenega k svojemu cilju? Vse se vsak hip začenja in že končuje. Vrtinec večnega nastajanja in izginjanja. Bujna rast, ki obeta nenavaden plod — toda že v naslednjem hipu piš in ni ničesar več. Samo praznina, ki votlo doni v pričakovanju nove vsebine.

Nič ni tu resnično.

Neka otopelost občutkov. Lenost. Čutiš težo svojega telesa, njegovo neokretnost; tvoj duh je priklenjen nanj.

In veter, ki veje preko sveta in nosi svežost, te ne gane. In sonce, ki te koplje v svetli luči, te ne ogreje. Lenost. Otopelost. Spanje duha.

Nikdar si ne upaš. Nič ti ne nastane spontano, samo od sebe, ne da bi se na to pripravljaj, ne da bi prej razmišljal o tem. Vse se vleče v neki monotoni sivini. Veš, kaj bo naslednji trenutek, veš, kaj bo jutri... Nekje pa je življenje; misliš, da ga res ni, če ti ne veš zanj? Je. Tu, kjer si ti. Le slep si. Gluh. Tepec. Nezmožen.

Da bi enkrat prišel hip, ko bi se zdramil v sebi in bi v tebi vstala misel: ne, nočem več tega; vse stran; zdajle, v tem hipu se bo rodilo čudo, kot ga še nisi videl; rodila se bo pesem o tvoji sreči...

In bi privrelo vroče na dan; toplo in jedko, sladko in opolzko... kakor kri... Čas bi se ustavil. Bil bi sam s svojo brezmejno srečo, s samo zavestjo o tej sreči. Bil bi in bi nemel od vzhičenja: »Jaz sem! Jaz sem! Glejte, jaz vendar sem! Kaj ste kričali, da me ni! Jaz sem! V tem hipu in večno sem!«

Vsi obrazi bi izginili, ti bledi, zavistni obrazi, ki dan na dan boljčijo vate s svojo mrzlo praznino; ne bi jih bilo več. Teh belih cest ne bi bilo več, po katerih se mučiš od jutra do večera, teh pustih hiš... Ničesar več. Samo zavest, da si prispel, kamor si je tvoje najskritejše bistvo želelo.

Dan na dan kričijo vate: Ne boš, saj ne boš! — Ti zeleni obrazi...

Zdi se ti vse brez smisla, vse raztrgano na kosce, razcefrano — to tvoje življenje. Ni enega skupnega stikališča za vse te raztepane trenutke, ki gredo v vse smeri. Ni ene točke, ki bi ti povezala to razbito sliko življenja v smiselno celoto.

Ni trenutka, ko bi v tvoji zavesti sijalo neko svetlo žarišče in zbralo v sebi vse žarke; ni ga, ki bi prinesel odrešenje tvoji izgubljenosti v vsakdanjem vrvežu.

Pusti vse to, te tiho prosi drobna misel na dnu zavesti. Pusti te ljudi, ki ničesar nočejo, in pojdi, pojdi, pojdi... Zapri se vase, odmri tej strahotni mrliški procesiji! Ne daj se! Še je v tebi moč, še si mlad! Pusti! Pojdi!...

Bogve zakaj: gledal sem jo, mimogrede. V prosojni beli obleki je stala tik ob vodi, z eno nogo na kameniti škarpi — opazil sem skozi belo tkanino močno bedro. Ta noga, v kolenu upognjena, vse njeno močno telo priletne žene, ko je stala tam tik ob morju, ki je sončno sinje šumotalo v daljo, daljo: gledal sem to sliko, mimogrede, bogve zakaj...

V sončnem jutru je prišel k meni, ves azuren in nasmejan, vendar strogo lep. »Ti bi spet hotel?« je dejal in me pogledal z nekim značilnim nasmehom. »Vidiš to belo cesto, ki drži naprej, zmerom naprej, zdi se, da v sámo to modro nebo? Vidiš? Tja drži, kjer so tiste slike, ki se ti je naenkrat spet po njih zahotelo... Da, tja v daljavo, v tiste hrame... Ob poti so ciprese, vidiš, visoke, tanke, vedno zelene ciprese; majejo se v lahnem vetru, dostojanstveno kakor generali na pohodu. Tja... vse gre tja... Le ti, bedni, ostajaš in se usmrajaš v tem svojem kotu. Za ceno toplote in udobnosti si prodal vso svojo srečo, svoj zaklad... Tja, glej, ti kaže skrivna želja v srcu, ki jo tajiš in odganjaš... Tja! ti kliče, ti pa... ti pa... Za to žalostno životarjenje si plačal ves neizmerni zaklad svoje duše.

Beži od tod, če hočeš spet...«

Kaj pa je bilo tisto, kar sem hotel?

Gledal sem okrog sebe, v konkretni svet, in iskal njega, ki mi je govoril. Nikogar ni bilo. Tišina in jutranja svetloba sonca, ki se je vzpenjalo kvišku in se z žarki igralo v miriadah valčkov na morski gladini. Nikogar. Sam. Le spomin v meni na podobo, ki sem jo bil pred pol ure gledal na kameniti škarpi ob vodi.

»Pridi,« mi je govorila, in kakor da morem šele zdaj razvozlati njeno govorico, »pridi. Saj si že pozabil. Saj ne veš več. Tako dolgo je že, kar sem ti zadnjikrat ovijala glavo v te rumene lase, da si se kopal v njih kakor v svetlobi... Ko si zmedeno in nerodno šepetal: to čudo, ah, to čudo!... Pridi. Spet boš čutil mojo mehko roko na čelu in zbežale ti bodo te divje misli, ki jih zdaj pestuješ v zbeganih možganih... Pridi. S prsti se bom dotaknila tvojih oči in spregledal boš

in se nasmehnil... Te trde poteze bodo zbežale s tvojega obraza in spet boš mlad...»

O ti pravljica jutranja, že navsezgodaj si me začela mučiti!

Da, želel sem si. Nešteto je stvari, ki sem jih tako živo želel. Kaj morem zato: v meni je živ, živ klic po življenju, po barvah, po občutkih, ki niso reducirani zgolj na dva, tri. V meni je kup želja, katerim svet okrog mene ne more zadostiti.

Samo zato se odpovedujem željam, ker vem, da se mi v dani realnosti ne morejo uresničiti. Samo zato.

In zato sem med njimi, ki hočejo spremeniti ta svet...

Ko hodim po ljubljanskih ulicah. (Prišel sem za kratek čas.) Ko govorim z ljudmi in jih opazujem — se spominjam na vtise iz italijanskih krajev: Italijani so kakor otroci. V oblačenju — radi so lepo in izredno napravljeni, posebno ženske hočejo biti kot naslikane, izrazite, bleščeče se. (Zadnja moda: rdeče bluže in črna krila ali rumene, bele bluže in črna krila, okrašena z velikimi živobarvnimi cvetovi vrtnic...) Kakor otroci so v govorjenju: neprestano nekaj pojasnjujejo, pripovedujejo, razlagajo, vzklikajo... neprestano, kot živi otroci.

Ko so ti vtisi živi v meni in hodim po mestu in gledam ljudi, si mislim: jaz ne maram razočaranih veličin in zagrenjenih ljudi; sonce se smehlja in veter šumi preko zelenih krošenj dreves; če sem jaz resen in zamišljen, mislim, da nisem zaradi namišljenega vzroka... Toda nimam rad teh na pol ljudi, ki ne vedo, da žive; ki jim v zavesti kar naprej gloda črv nezadovoljnosti in manjvrednosti; ki jim ne da minuto miru občutek neizživetih radosti in žalosti, jeze in milovanja... Ne maram teh zamolklih ljudi. Zakaj tako žive? Kakšen vrag jim brani, da ne razbijejo bedastih predsodkov, ki vladajo nad njimi? Strašna je oblast predsodkov v ljudeh. Strašna, skoraj nepremagljiva, ker se jim vsesajo v kri, v kosti... Le z otroki bi še lahko naredil človek nekaj drugega.

Včasih se znajdem pred popolno praznino. Pod seboj izgubim vsako oporo. (To zato, ker se držim pametnega nasveta Sartrovega, da je največje junaštvo in dolžnost človeka biti v sredi življenja.) Ne vem nič več, za kaj naj bi se človek boril v današnjem času, kakšen cilj naj bi imel pred seboj. Obda me popolna tema.

Toda ni tako zamotano: treba je le jasno analizirati stvari, človeka in njegovo življenje. Včasih si mislim tudi tako: če nimam v sebi nekaterih etičnih in moralnih vrednot, se ne bom posiljeval, ampak bom pustil, naj gre, kamor hoče. Če so — te vrednote —, se bodo javile prej ali slej. Če pa jih ni, nočem veljati za hinavca. Več je vreden naturen razuzdanec in potepuh kakor zlikan in poslikan prevarant. Nobene brezkrvne »vrednote« kakih moralnih ali etičnih predpisov ne morejo odtehtati polnosti doživljanja, ki mu sledi zdrava natura. Tudi opravičiti se ne morejo plehkosti in omejenosti, te zoprne spake našega sodobnega življenja.

Moram napisati tudi to, da doživljam vse z neko rezervo. Ne predajam se užitkom z vso dušo, ne morem se: v meni je vedno budna zavest, ki me muči in grize... Sem kot na natezalnici: nekaj me vleče nazaj, v jasno, polno zavest lastnega bitja, ki se ga morem najboljše zavedati v samotni. Jaz pa se spuščam v avanture med ljudmi, se družim z njimi povsod, kjer se le da, in počenjam isto kakor oni, čeprav... čeprav bi ne smel. Toda kaj morem zato, če sem se že tolikokrat zavrgel in opljuval? Še vedno mi je zvesta moja najtišja sanja... Če se ji od časa do časa izneverim (saj ne morem živeti povsem sam iz sebe, brez človeških nasmeškov in brez njihovih srdov... saj ne morem, saj sem človek) — še vedno doslej sem jo spet uspel priklicati v tišini svoje sobice, kot bi se nič ne bilo zgodilo.

Ali bi bila to popolnost, ki bi jo dosegel, če bi poslušal samo njen glas?

Stvar je vendar preprosta in ni potrebna nikakršna zdvojenost. Tista preprosta človečnost, topla človeška nota, ki jo dandanes zaman iščeš marsikje. Vse hoče nekakšne izrednosti, posebnih dogajanj, herojev, močnih strasti... Kakšno duševno revščino izpričujejo tisti, ki blebetajo o takih rečeh! Najmočnejše strasti se porajajo iz najtišjih doživetij. Strasti, o kakršnih se marsikom niti ne sanja. Toda ne: človečnost in resnično človeško doživljanje — za deveto goró!

Posebne vrste pijanost — proti večeru, ko se vozim s kolesom po mestnih ulicah. Gledam ljudi. Postojim ob pločniku, kot da bi koga čakal. Mimo hodijo ljudje — in z vsakim posebna misel, ne misel, čustvo, močnejše ali slabše, ki se skuša nekje v nepoznanem srečati z usodo bližnjega... Same žive podobe mi gredo po glavi. Nekje nad strehami pa sveže zeleni breg gradu in plavo nebo po dežju.

Potem — ni ničesar. Misel se lovi v praznem. (Prav v tem je poseben užitek, naslada.)

Potem občutek neke nedoločne teže, roj misli, ki bi se hotele nekam usmeriti, a zaman; nekaj časa nihajo v praznem, nato se usedejo z vso pezo na srce; in proč je pijanost potepuštv.

In že je tema.

Svet v temi. Ljudje molče. Ti pa se mučiš, uboga reva, misleč o njih, ker jih nikjer ni, njih, ki bi morali biti.

In molčiš. Sam v svojo temo zaviti greš skozi življenje, mimo ljudi, kakor oni mimo tebe, kakor mimo stebrov steber...

In misliš, da ni nikjer nikogar, ker tebe ni nikjer — tam, kjer bi moral biti, ne le v temi, temveč na svetlem dnevu...

In jih poslušaj, njihove besede, in se ti zazdi sem pa tja, da so vendar oni pravi, da si le ti zgrešil... In se zaviješ spet v svojo temo in ona te sprejme v svoj svet, ki se poraja v nevidnem — in ti da prav.

Mislil sem v začetku, dokler nisem poznal teh krajev in ljudi, kako sijajne misli bom lahko lovil iz razdražene domišljije. Če kje, sem si dejal, tu ne more biti stiske za stvore izmišljenega sveta. Treba ti bo samo nastaviti dlan in že boš držal v roki čudovito biserje...

Zdaj pa, potem ko ves dan gledam te tope obraze in se izgubljam v najbolj nasprotujočih se skrajnostih, zvečer strmim pri prižgani svetilki v prazno, prislušujem zavijanju burje v temni noči in bučanju razdivjanega morja — in vse je kakor žalosten pogreb nekih preveč bujnih mladeniških sanj.

ŠEST OPTIMISTIČNIH ZAPISKOV

Miloš Mikelc

KOLEKTIV

Nekdo je potreboval steber za podboje.
Šel je v močvirje
in si narezal poln naročaj trstike,
češ, ena sama res ni nič,
zvezane v šop pa postanejo močne.